

Lorena Škuflić
Nela Vlahinić-Dizdarević*

UDK 339.5.012 (497.5)
JEL Classification F14, P33
Prethodno priopćenje

KOLIKO JE HRVATSKA ROBNA RAZMJENA INTRA-INDUSTRIJSKA?

Intra-industrijska trgovina (IIT) predstavlja razmjenu proizvoda unutar iste industrije u oba smjera i u pravilu je intenzivnija između razvijenih zemalja, odnosno između zemalja sličnog stupnja gospodarskog razvitka i zemljopisno bližih država, a trgovina između razvijenih i nerazvijenih jest inter-industrijska. Karakteristično je za zemlje u tranziciji sve veće intenziviranje IIT s EU, što prema izvršenoj analizi ne vrijedi i za Hrvatsku, gdje postoji trend smanjivanja IIT. Također, analiza potvrđuje postojanje vertikalne IIT, dakle trgovine sličnih proizvoda, ali diferencirane kvalitete, što također ukazuje na nepovoljnu strukturu IIT Hrvatske s EU. Rezultati istraživanja pokazali su da isto vrijedi i za razmjenu Hrvatske sa Slovenijom, a trgovina s Bosnom i Hercegovinom ponajprije je inter-industrijska.

Ključne riječi: obrazac trgovine, Nova trgovinska teorija, IIT, HIIT i VIIT, relativna jedinična vrijednost

Uvod

Obrazac proizvodnje i trgovine koji primjenjuju zemlje u tranziciji nakon naglašenog procesa liberalizacije djelom je vođen cijenama i raspoloživošću proizvodnih inputa, a sa druge strane veliki utjecaj imaju i ekonomija obujma i povijesno naslijeđe. Cjenovna diferencijacija vodit će razvijanju inter-industrijske

* L. Škuflić, dr. sc., docentica na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i N. Vlahinić-Dizdarević, prof. dr. sc., profesor na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Članak primljen u uredništvo: 18. 12. 2003.

trgovine, pa će tako zemlja koja raspolaže radnom snagom izvoziti radno intenzivne proizvode, a uvoziti kapitalno intenzivne, jer je kapital njezin oskudan resurs. Što je razlika u raspoloživosti proizvodnih resursa veća, to je inter-industrijska trgovina intenzivnija. Taj koncept razmjene zasniva se na postavkama Heckscher-Ohlinova teorema. Drugi spomenuti element vodi razvijanju IIT, gdje su se države specijalizirale u proizvodnji sličnih proizvoda koji se razlikuju u nekom svojstvu, odnosno u kvaliteti. Što je sličnost između zemalja veća, to će IIT biti značajnija (Helpman and Krugman, 1985.), a u njezinom objašnjavanju ne smije se zanemariti i udaljenost između zemalja (Helpman, 1987.). Prema spomenutim autorima, obujam IIT predstavlja funkciju sličnosti i veličine brutodruštvenog proizvoda, jednako kao i zemljopisne udaljenosti. Teorija međunarodne trgovine mijenjala se i razvijala u skladu s povećanjem značaja ekonomije obujma i mijenjanjem prirode konkurentnosti.

Na početku devedesetih godina 20. stoljeća, zemlje u tranziciji intenzivnije su pristupile procesima liberalizacije smanjujući carinske i necarinske barijere i privlačeći strane direktne investicije stabilnim makroekonomskim okruženjem i naglašenom privatizacijom. Očekivani rezultati takvih procesa u trgovinskim obrascima istaknutih zemalja jesu specijalizacija u radno i resursno intenzivnim sektorima s naglašenim prijelazima na radno i kapitalno intenzivne proizvodnje i rastuća IIT s razvijenijim zemljama. Cilj je ovoga članka analizirati koliko je Hrvatska uspjela u tome. Analizirat će se vanjskotrgovinski sektor Hrvatske općenito i posebno će biti istražena trgovina s EU, i to izračunavanjem indeksa inter i intra-industrijske trgovine, a bit će analizirane i trgovina sa Slovenijom i Bosnom i Hercegovinom.

Definicijsko određenje inter- i intra-industrijske trgovine

Do osamdesetih godina prošloga stoljeća dominirala je teorija međunarodne trgovine zasnovana na modelima potpune konkurencije, s naglaskom na razlikama između zemalja. Nova trgovinska teorija polazi od sličnosti među nacionalnim ekonomijama, uz pretpostavku da na tržištu prevladava nesavršena konkurencija na strani ponude i/ili na strani potražnje. Trgovinski obrazac, koji će biti uspostavljen između zemalja, ovisi o sličnosti njihovih gospodarskih struktura, o dostignutom stupnju ekonomskog razvitka, o produktivnosti, udaljenosti, o veličini nacionalne ekonomije. Između razvijenih i nerazvijenih zemalja očekuje se inter-industrijska trgovina, a između razvijenih država pretpostavlja se postojanje IIT.

IIT podrazumijeva dvostranu razmjenu sličnih proizvoda između zemalja. Ponekad se pod tim pojmom promatra trgovina proizvodima u proizvodnji kojih su korišteni približno isti ili slični resursi, ili trgovina proizvodima koji su bliski

supstituti, ali oba pristupa su poprilično restriktivna, pa je primjerenije koristiti se općenitijom definicijom prema kojoj je to razmjena svih proizvoda koji su usko povezani ili u ponudi ili u potražnji, odnosno koji imaju sličan proizvodni proces ili ih potrošač prepoznaje kao supstitute. Inter-industrijska trgovina jest razmjena proizvodima koji su klasificirani u različite industrijske aktivnosti.

IIT je pojam kojim su se počeli koristiti u šezdesetim godinama prošloga stoljeća i prvi je o njemu pisao Bela Balassa (Balassa, 1966.). Od sredine sedamdesetih to područje počinje zaokupljati pažnju mnogih ekonomista i postaje sve značajnije, a od osamdesetih dalje, kada se nastojalo teorijski fundirati i empirijski dokazati efekti specijalizacije i trgovine na bogatstvo nacije, o IIT mnogo se piše (Balassa, 1986., Falvey, Kierzkowski, 1987., Greenaway, Hine i Milner, 1995. i dr.)

Determinante IIT

Općenito je prihvaćena činjenica, koja je testirana na brojnim empirijskim istraživanjima - da zemlje s višim dohotkom po stanovniku i na višem stupnju razvitka¹ ostvaruju viši udio IIT u ukupnoj trgovini. Balassa (Balassa, 1986.) i Culem i Lundberg (Culem i Lundberg, 1986.) dokazali su da je razina IIT između dvije zemlje viša ako je razlika u stupnju razvitka i u dohotku po stanovniku manja, odnosno trgovina između dviju zemalja na različitim stupnjevima razvitka bit će dominantno inter-industrijska.

Faktor veličine ekonomije mjeren veličinom bruto domaćeg proizvoda također utječe na intenzitet IIT, pa tako velike ekonomije imaju viši IIT. Balassa i Bauwens (Balassa i Bauwens 1987.) empirijski su potvrdili tu tezu i zaključili su da je intenzitet IIT pozitivno koreliran s veličinom zemlje izraženom veličinom bruto domaćeg proizvoda. Objašnjenje se može naći u karakteru specijalizacije velikih zemalja. Naime, većina diferenciranih proizvoda proizvodi se u uvjetima opadajućih prosječnih troškova, pa zbog toga proizvođači u velikoj zemlji mogu ostvariti niže prosječne troškove nego što je to slučaj u maloj zemlji. Zbog toga je veća vjerojatnost da će se velike zemlje specijalizirati u proizvodnji diferenciranih proizvoda, kod kojih je IIT značajnija od inter-industrijske trgovine.

Uključivanje u integracije također je bitna determinanta visokoga stupnja IIT. Istraživanja provedena na primjeru zemalja članica Europske zajednice (Grubel, Lloyd, 1975., Glejser, 1983.) potvrdila su rast IIT kao posljedice širenja integracije

¹ Visoka razina dohotka po stanovniku ne mora uvijek značiti i visok stupanj gospodarskoga razvitka. Primjer su za to zemlje izvoznice nafte (Kuvajt ili Ujedinjeni Arapski Emirati) koje imaju visok BDP p/c, ali se nalaze na relativno niskom stupnju gospodarskoga razvitka i imaju nizak udio IIT. (Op.a.)

na nove članice u sedamdesetim godinama 20. st. i dubljeg povezivanja između članica integracije, ali su i studijama (Ezran, Laird, 1984.) u kojima su analizirane IIT nekih drugih integracija došli do sličnih zaključaka. Novije studije u kojima su istraživane IIT između EU i tranzicijskih ekonomija potvrdile su značaj i utjecaj procesa liberalizacije, postojanja trgovinskih sporazuma, ali i stranih direktnih investicija na rast IIT (Kandogan, 2003). Uz zemljopisnu blizinu i zajednička je granica također visoko pozitivno korelirana s udjelom IIT. (Balassa, 1987)

U literaturi prevladava općenita pretpostavka da su strane direktne investicije i IIT pozitivno korelirane, no postoji razlika u smislu njihova utjecaja na IIT zbog njezine strukture.

Vertikalna i horizontalna IIT (VIIT i HIIT)

Prvi radovi koji su se bavili problematikom IIT proučavali su taj pojam kao dvostranu razmjenu proizvoda iste kvalitete, proizvedenih istom tehnologijom, koji se razlikuju u nekom od svojstava (HIIT), a vremenom se počela proučavati i razmjena proizvoda različite kvalitete (VIIT). Dakle, razlikuju se HIIT i VIIT. Grubel i Lloyd (Grubel i Lloyd, 1975) promatrali su razmjenu supstituta (HIIT), a autori poslje njih istraživali su razmjenu proizvoda na različitom stupnju proizvodnje (VIIT). Greenaway, Hine i Milner (Greenaway, Hine i Milner, 1995) razlikuju HIIT kao razmjenu različitih varijanti nekoga proizvoda, pod VIIT promatraju različitu kvalitetu i stupanj usluge koje prate proizvod. Takvo su razlikovanje HIIT, zasnovano na diferenciranosti proizvoda i njegovom razlikovanju u nekom od svojstava, prvotno istraživali Krugman (Krugman, 1979.) i Lancaster (Lancaster, 1980.), a kvaliteta kao osnovica diferencijacije proizvoda preuzeta je od Falveya (Falvey, Kierzkowski, 1987.). Falvey je povezivao kvalitetu proizvoda s odnosom kapitala i rada unutar proizvodnog procesa, pa će, prema spomenutome autoru, zemlja koja raspolaže kapitalom proizvoditi i izvoziti kvalitetne - kapitalno intenzivne proizvode, a zemlja koja više raspolaže radom izvoziće manje kvalitetne proizvode - radno intenzivne proizvode. Falvey i Kierzkowski uveli su u analizu potražnu stranu, definirajući da će zahtjevniji i sofisticiraniji potrošači, što znači kupci s višim dohotkom, tražiti kvalitetnije proizvode i pridonijeti razvijanju VIIT. VIIT bit će intenzivnija između dviju zemalja što je veća razlika u odnosu kapitala i rada između tih dviju zemalja, odnosno što je veća razlika u BDP po stanovniku. Istraživanja o VIIT rađena su na tržišnoj strukturi oligopola (Shaked i Sutton, 1984), pa kvaliteta proizvoda ovisi i o količini R&D u proizvodnom procesu.

HIIT je prikazana u modelu monopolističke konkurencije Krugmana (Krugman, 1979., Krugman, 1981.) i Lancastera (Lancaster, 1979., Lancaster, 1980.) i

prema spomenutim autorima, uvažavajući pretpostavke njihova modela, očekivani je rezultat da razmjena unutar industrija i njezin intenzitet ovisi o sličnosti između zemalja koja se može pratiti kroz nekoliko determinanti, kao što su korištena tehnologija, broj potrošača, potrošačev dohodak i preferencije.

VIIT je obično povezana s ulaznim FDI zbog toga što strana poduzeća kombiniraju svoje tehnološke prednosti s povoljnim lokalnim uvjetima da bi proizveli proizvode različite kvalitete, pa ih zatim izvoze. U slučaju horizontalno diferenciranih proizvoda, strane direktne investicije zapravo predstavljaju supstituciju izvoza onih proizvoda koji su se prije proizvodili u zemlji investitora. (Markusen, Venables, 1996).

Izračunavanje indeksa intra- i inter-industrijske trgovine

Indeks kojim se mjeri intra-industrijska trgovina² prvotno je konstruirao Balassa, definirajući ga kao indeks kojim se prati stupanj u kojem se izvozna vrijednost neke industrije podudara s vrijednošću njezina uvoza (Balassa, 1966).

$$D_i = \left(\frac{1}{n} \sum_i^n \left[\frac{|X_i - M_i|}{X_i + M_i} \right] \right) \quad (1)$$

Indeks IIT, prema Balassi, predstavljao je neponderirani prosjek trgovinskog deficita u ukupnoj razmjeni zemlje s inozemstvom i zapravo je mjerio inter-industrijsku trgovinu. Osnovni je nedostatak tako definiranoga indeksa to što je davan jednaki značaj svim industrijama, bez obzira na njihov udio u razmjeni i što je zanemarivana trgovinska neravnoteža. Na osnovama Balassovog istraživanja Grubel i Lloyd dalje su razvijali svoj model IIT i izveli su sljedeće pokazatelje.

$$R_i = (X_i + M_i) - |X_i - M_i| \quad (\text{Grubel, Lloyd, 1975}) \quad (2)$$

R_i je koeficijent IIT neke zemlje s jednom ili sa skupinom drugih zemalja
 X je vrijednost izvoza iskazana u nacionalnoj valuti ili u USD

M predstavlja vrijednost uvoza iskazanoga u nacionalnoj valuti ili u USD
 i je broj industrija na izabranom stupnju agregiranosti podataka

² Za izračunavanje indeksa IIT vrijednosti izvoza i uvoza morale bi biti obje ili na paritetu cif ili obje na paritetu fob. Poželjniji je paritet fob, jer prikazuje vrijednost trgovine proizvoda po proizvođačkim cijenama, isključujući dodanu vrijednost usluga transporta što ulazi u paritet cif.

Inter-industrijska trgovina izračunava se kao razlika između izvoza i uvoza jednoga sektora $S_i = |X_i - M_i|$ (Grubel, Lloyd, 1975), iz čega proizlazi da je IIT vrijednost ukupne trgovine umanjena za neto izvoz neke industrije, ali zato što se izračunava za pojedine industrije, poželjno je taj pokazatelj pratiti kao udio u ukupnoj vanjskotrgovinskoj razmjeni.³

IIT se izračunava uz pomoć nekoliko indeksa, ali je najveći problem tih indeksa razina agregiranosti podataka. Naime, isti podaci na dvije decimale industrijske klasifikacije ukazuju na postojanje HIIT, a na 4 mjesta upućuju na zaključak o VIIT (Gabrish, Segnana, 2003)

Grubel-Lloydov indeks IIT

Budući da je u današnje doba broj proizvoda koji sudjeluju u vanjskotrgovinskoj razmjeni jedne zemlje veliki i zato što je poželjno identificirati industrije i sektore u kojima je intra odnosno inter industrijska trgovina visoka, indekse inter- i intra-industrijske trgovine koje je razvio Balassa potrebno je ponderirati, a kao ponderi uzimaju se vrijednosti vanjskotrgovinske razmjene jedne industrije u ukupnoj razmjeni zemlje s inozemstvom, što je prikazano u sljedećoj formuli (Grubel, Lloyd, 1975)

$$GLi = \frac{\sum_{i=1}^n (X_i + M_i) - \sum_{i=1}^n |X_i - M_i|}{\sum_{i=1}^n (X_i + M_i)} * 100 \quad (3)$$

Da bi se dobila realnija slika za industrije i zemlje kod kojih postoji neravnoteža u razmjeni, Grubel-Lloydov indeks ispravlja se trgovinskom neravnotežom, i to tako da se prilagođeni Grubel-Lloydov indeks izračunava kao (Grubel, Lloyd, 1975):

³ Indeks inter-industrijske trgovine $S_i = \frac{|X_i - M_i|}{(X_i + M_i)} * 100$; IIT, $R_i = \frac{[(X_i + M_i) - |X_i - M_i|]}{(X_i + M_i)} * 100$ odnosno $R_i = 1 - S_i$; Kada je izvoz jednak uvozu indeks IIT jednak je 100, ako zemlja samo izvozi, a ne uvozi, i obrnuto, indeks je 0, a kada izvoz predstavlja oko $1/2$ uvoza i obrnuto indeks je 66,6.

$$\overline{GL}_i \frac{\sum_{i=1}^n (X_i + M_i) - \sum_{i=1}^n |X_i - M_i|}{\sum_{i=1}^n (X_i + M_i) - \left| \sum_{i=1}^n X_i - \sum_{i=1}^n M_i \right|} * 100, \quad (4)$$

gdje je \overline{GL}_i indeks prilagođen udjelom intra-industrijske trgovine u ukupnoj trgovini zemlje.

Navedeni načini izračunavanja IIT doživjeli su različite kritike. Tako npr. Aquino (Aquino, 1978) smatra da prethodne formule ne korigiraju u potpunosti neravnotežu ukupne trgovine i da zbog toga podcjenjuju stvarni udio intra-industrijske specijalizacije. Bergstrand (Bergstrand, 1983) kritizira metode mjerenja IIT kao udjela ukupne trgovine zemlje sa svim ostalim zemljama, umjesto da se mjeri udio bilateralne trgovine zemlje sa svakim pojedinim trgovinskim partnerom. Autor predlaže korištenje indeksa bilateralne IIT koji bi bio korigiran neravnotežom u ukupnoj (multilateralnoj) trgovini.

Osim spomenutih autora doprinos u mjerenju IIT dao je i Michaely (Michaely, 1962.) koji je izveo koeficijent IIT kao

$$F_i = 1 - \frac{1}{2} \sum_i^n \left| \frac{X_i}{\sum_i^n X_i} - \frac{M_i}{\sum_i^n M_i} \right| \quad (5)$$

pri čemu je:

F_i indeks IIT

X_i je izvoz industrije i iskazan je vrijednosno

M_i je uvoz industrije i iskazan je vrijednosno

Tako konstruiran pokazatelj zapravo mjeri koliko izvoz neke industrije kao udio u ukupnom izvozu prelazi uvoz te industrije kao udio u ukupnom uvozu, a GL_i pokazatelj pokazuje koliki je odnos apsolutne vrijednosti neto izvoza i ukupne razmjene promatrane industrije u ukupnoj vanjskotrgovinskoj razmjeni. Ako zemlja istodobno uvozi i izvozi proizvode jedne industrije i , poželjnije je koristiti se GL_i pokazateljem koji izravno mjeri intenzitet podudaranja uvoza i izvoza.

Indeks intra-industrijske trgovine: HIIT i VIIT

Naprijed je spomenuto da razlikovanje HIIT i VIIT podrazumijeva identificiranje neujednačene kvalitete proizvoda, pa se onda pretpostavlja da će kvalitetniji proizvodi imati višu cijenu, a manje kvalitetni proizvodi ostvarivat će nižu cijenu. Stoga se za razlikovanje HIIT i VIIT koristi jediničnom vrijednošću koja se dobiva kao odnos vrijednosti uvoza (JV uvoza) ili izvoza (JV izvoza) i njegove količine. Jedinična se vrijednost u ovoj analizi poistovjećuje sa cijenom. Za razgraničenje HIIT i VIIT izračunava se relativna jedinična vrijednost (RJV) kao omjer jedinične vrijednosti izvoza i jedinične vrijednosti uvoza koji se promatra unutar intervala (0,85:1,15), odnosno

$$GL_i \text{ VIIT ako je } 1,15 < \left\langle RJV = \frac{JV_{\text{izvoza}}}{JV_{\text{uvoza}}} \right\rangle < 0,85 \quad (6)$$

Gdje je:

GL_i VIIT, vertikalna IIT prema GL indeksu

RJV, relativna jedinična vrijednost

JV izvoza jedinična je vrijednost izvoza dobijena kao omjer vrijednosti izvoza i količine izvoza (odnosno izvozna cijena po kilogramu ili nekoj drugoj mjernoj jedinici)

JV uvoza jedinična je vrijednost uvoza dobijena kao omjer vrijednosti uvoza i količine uvoza (odnosno uvozna cijena po kilogramu ili nekoj drugoj mjernoj jedinici)

Taj odnos jedinične vrijednosti izvoza i uvoza polazi od pretpostavke da relativne cijene odražavaju razlike u kvaliteti. Ako je $RJV > 1,15$ agregirani indeks pokazuje postojanje VIIT izvozne zemlje uz pretpostavku da zemlja izvoznica može ostvariti višu izvoznju cijenu zahvaljujući boljoj kvaliteti svojih proizvoda. Dakle, riječ je o zemlji izvoznici kvalitetnih proizvoda. Kada je $RJV < 0,85$ tada postoji je visoka kvaliteta VIIT zemlje uvoznice, odnosno promatrana zemlja uvozi proizvode visoke kvalitete. Trgovina proizvodima, RJV koje se nalazi unutar intervala (0,85 – 1,15) može se definirati kao HIIT.

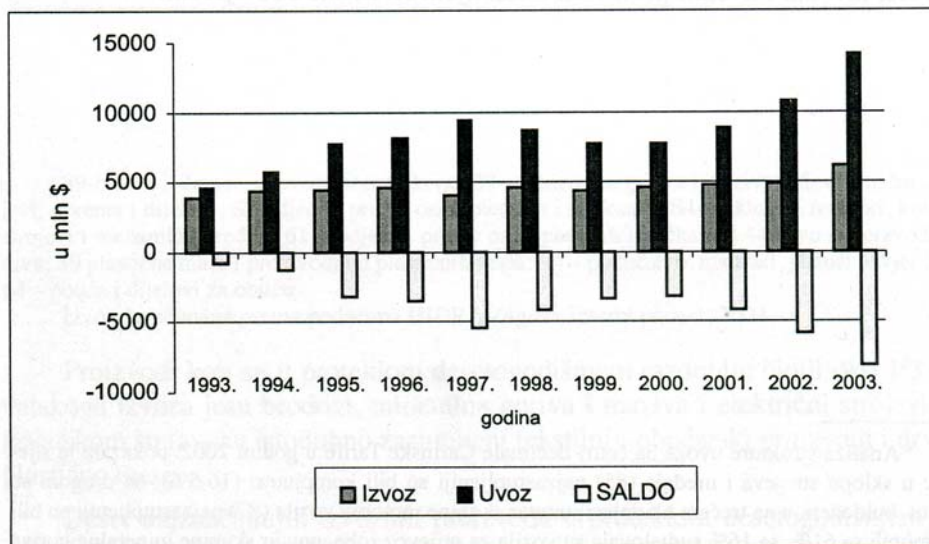
Analiza vanjskotrgovinskog sektora Republike Hrvatske

Robni izvoz Hrvatske u proteklih deset godina kretao se prosječno oko 4,5 milijarde USD uz manje oscilacije, a od godine 1999. može se uočiti rastući trend,

a robni je uvoz bilježio iznimno visoke stope rasta, od godine 1993. do godine 1997., u 1998. i 1999. ostvaren je pad, pa od 1999. ponovni rast. Pozitivni trendovi u kretanju robnog izvoza uočeni su u godini 2003., kada je robni izvoz povećan sa 4,9 mlrd USD na 6,2 mlrd USD. Iako je ostvaren relativno visok rast robnog izvoza u posljednjoj promatranoj godini, on je ipak bio manji od povećanja uvoza (uvoz je porastao sa 10,7 na 14,2 mlrd USD), pa je deficit trgovinske bilance povećan za 2,2 mlrd USD u odnosu na godinu dana prije. Saldo trgovinske razmjene u godinama 2002. i 2003. bilježio je deficit u iznosu većem od vrijednosti izvoza (isto je ostvareno i u godini 1997.), odnosno pokrivenost uvoza izvozom pala je na 43,4%. Općenito promatrano, u posljednjih je 11 godina naglašeni trend bržeg rasta uvoza od izvoza rezultirao visokim trgovinskim deficitima, ali i visokim deficitom na tekućem računu platne bilance. Iako je Hrvatska turistička zemlja, priljev na računu usluga nije dostatan za pokrivanje visokog trgovinskog deficita, pa je i tekući račun platne bilance u godini 2002. dostigao minus u iznosu od 8,5% bruto domaćeg proizvoda, a u godini 2003. on je smanjen na -7,2% (<http://www.hnb.hr/statistika/hstatistika.htm>).

Slika 1.

ROBNA RAZMJENA REPUBLIKE HRVATSKE S INOZEMSTVOM U RAZDOBLJU OD GODINE 1993. DO 2003.

*podaci za godinu 2003. preliminarni su podaci

Izvor: Državni zavod za statistiku, interni podaci, 2004.

Za malu i otvorenu ekonomiju koja ima visok udio međunarodne razmjene u bruto domaćem proizvodu, a uz to je i zemlja u razvoju, deficit robne razmjene razumljiv je i prihvatljiv ako se uvoze jeftiniji i kvalitetniji inputi i tehnologija kojima se unapređuje cjenovna i kvalitativna konkurentnost vlastitog gospodarskog potencijala. Proizvodnja i trgovina zasnovana na istaknutim principima postupno će pridonijeti da zemlja mijenja odnos uvoza i izvoza u korist izvoza, što u slučaju Hrvatske nije ostvareno i pokazat će se u nastavku rada analizom uvozne i izvozne strukture. Izvozni potencijal bio je relativno stabilan, s iznimkom posljednje analizirane godine, a uvoz je oscilirao, ali ostvarivao i visoke stope rasta u pojedinim godinama. Naime, Hrvatska ostvaruje značajne prihode od turizma i time djelomično pokriva visoke trgovinske deficite, ali izvoz usluga od godine 1997. pa dalje predstavlja tek oko 50% ukupnoga izvoza roba i usluga (http://www.hnb.hr/publikac/bilten/statisticki_pregled/h1.xls). S druge strane, struktura uvoza izrazito je nepovoljna jer su u visokom postotku prisutni finalni proizvodi namijenjeni za osobnu potrošnju, a samo manjim dijelom za investicije.⁴

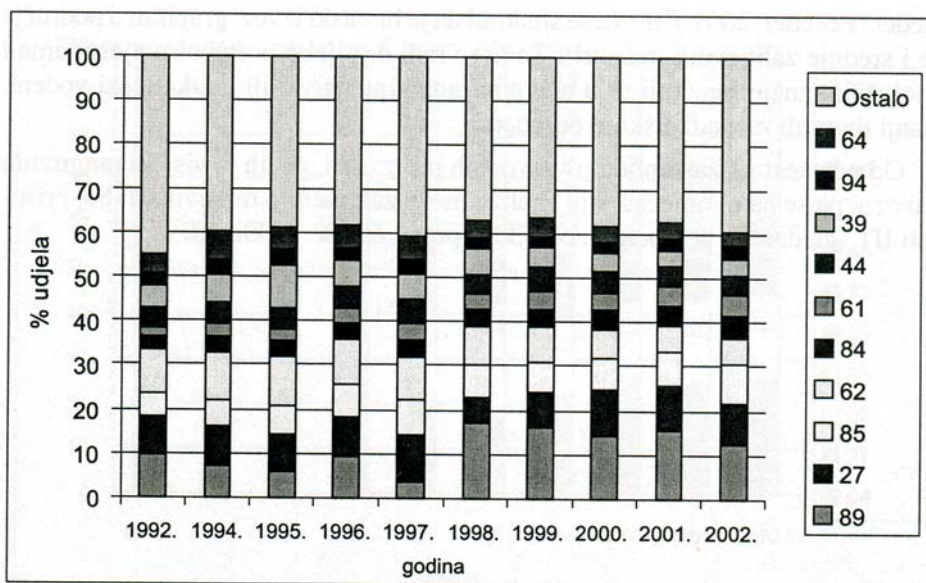
Struktura vanjske trgovine Republike Hrvatske

Struktura vanjske trgovine Republike Hrvatske analizirat će se na osnovi podataka o 99 proizvoda Kombinirane carinske tarife, pa se na slikama 1. i 2. navode najčešći izvozni i uvozni proizvodi u razmjeni Hrvatske sa svijetom.

⁴ Analiza strukture uvoza na četiri decimale Carinske Tarife u godini 2002. pokazala je sljedeće: u sklopu strojeva i uređaja (85) najzastupljeniji su bili kompjutori (16,6%), na drugom su mjestu buldožeri, a na trećem hladnjaci; unutar skupine motorna vozila (87) najzastupljeniji su bili automobili sa 61%, sa 16% sudjelovala su vozila za prijevoz robe, unutar skupine mineralna goriva i maziva (27) postoji visoka koncentracija od 94% i otpada na naftu i motorna ulja. Unutar skupine (84) električni strojevi i uređaji najveći udio ostvarili su odašiljači 13%, aparati za žičnu telefoniju, TV i radio prijemnici i protočna i akumulacijska grijala vode. (prema podacima Državnog zavoda za statistiku)

Slika 2.

STRUKTURA ROBNOG IZVOZA REPUBLIKE HRVATSKE
 OD GODINE 1992. DO 2002.

89-brodovi, čamci i ploveće konstrukcije; 27 – mineralna goriva i maziva; 85- električni strojevi, oprema i dijelovi; 62-odjeća i pribor osim pletenih i kačkanih; 84- nuklearni reaktori, kotlovi strojevi i mehanički uređaji; 61 – odjeća i pribor osim pletenih i kačkanih; 44-drvo i proizvodi od drva; 39 plastične mase i proizvodi od plastičnih masa; 94 – pokućstvo, madraci, jastuci i svjetiljke; 64 – obuća i dijelovi za obuću

Izvor: Izračunano prema podacima HIDRA Zagreb, interni podaci, 2004.

Proizvodi koji su u proteklom desetogodišnjem razdoblju činili oko 1/3 hrvatskoga izvoza jesu brodovi, mineralna goriva i maziva i električni strojevi. U hrvatskom su izvozu istodobno zastupljeni tekstilni i obućarski proizvodi i drvo i plastične mase.

Deset najznačajnijih izvoznih proizvoda u proteklom desetogodišnjem razdoblju činili su više od 60% hrvatskoga izvoza, a koeficijent robne koncentracije izvoza kretao se između 21% i 24%.⁵ Generalno se može zaključiti da se struktura

⁵ Izračun koeficijenta robne koncentracije ovisi o razini agregiranosti podataka iz kojih se koeficijent izračunava, pa tako izračun na osnovi NKD klasifikacije pokazuje veću robnu koncentriranost

nije značajnije promijenila⁶, udjeli su se kretali oko svoga prosjeka, a rast je evidentan kod električnih strojeva, opreme i kotlova i kod odjeće. Smanjenje udjela zabilježili su odjeća i pribor pleteni i kačkani, zatim plastične mase, a za najpoznatiji je hrvatski izvozni proizvod - brod karakteristična visoka uvozna komponenta i iznimno velika nestabilnost. Uvažavajući grupiranje proizvoda koje je priredio Peneder (Peneder, 2001.)⁷ može se smatrati da je hrvatski izvoz grupiran u područje niže i srednje zahtjevnih industrija kada se radi o prijeko potrebnim vještinama i tehnološkim znanjima, koji su u glavnini radno intenzivni ili marketinški vođeni, a manji dio njih menadžerski je određen.

Od petnaest najzastupljenijih izvoznih proizvoda, pet ih je visoko rangiranih i u uvozu, pa se na ovome stupnju analize može zaključiti o relativno slaboj prisutnosti IIT (gledano u postocima, oko 30% proizvoda se preklapa).

izvoza. Dobijeni je koeficijent robne koncentracije na osnovi 99 proizvoda po analiziranim godinama kako slijedi: 21,11 (1992.); 21,62 (1994.); 22,15 (1995.); 22,21 (1996.); 21,57 (1997.); 24,39 (1998.); 24,14 (1999.); 23,64 (2000.); 24,03 (2001.); 22,53 (2002.).

⁶ Usporedimo li promjene u strukturi izvoza u Hrvatskoj i u uspješnijim tranzicijskim zemljama, dolazimo do još nepovoljnijih zaključaka. Većina zemalja u tranziciji znatno je povećala izvoz proizvoda koji pripadaju najdinamičnijim robama na svjetskom tržištu (potrošačka elektronika, elektroničke komponente), posebno Mađarska, Rumunjska, Estonija i Poljska, a Hrvatska nije uspjela povećati izvoz tih proizvoda. Vidi detaljnije: IMF (2002), Republic of Croatia: Selected Issues and Statistical Appendix, Staff Country Report, August, 02/179, p. 47.

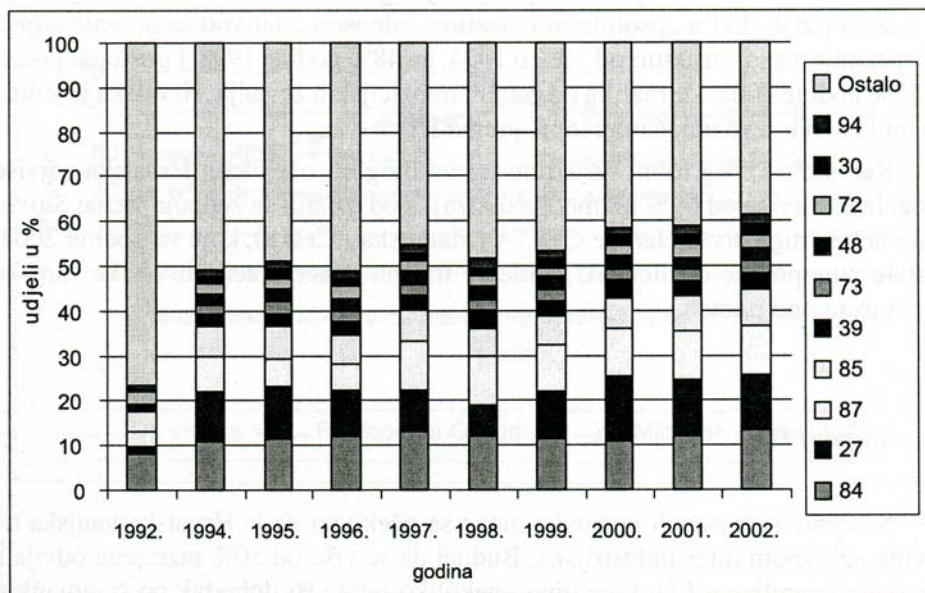
⁷ Manje zahtjevne (niže kvalifikaciono određene) industrije 27; 39; 61; 62; 64; 94;

Srednje zahtjevne (srednje kvalifikaciono određene) industrije 44; 84; 85; 89

Podjelu su napravili autori na osnovi klasifikacije Penedera, 2001. To je samo grubo grupiranje, jer su proizvodi izvedeni prema različitim klasifikacijama.

Slika 3.

STRUKTURA UVOZA REPUBLIKE HRVATSKE OD GODINE 1992. DO 2002.

84 – nuklearni reaktori, kotlovi, strojevi i mehanički uređaji; 27 – mineralna goriva i maziva; 87 – cestovna vozila i njihovi dijelovi i pribor; 85 – električni strojevi, oprema i dijelovi; 39 – plastične mase i proizvodi od plastičnih masa; 73-proizvodi od željeza i čelika; 48 – papir, kartoni i njihovi proizvodi; 72 – željezo i čelik; 30 – farmaceutski proizvodi; 94 – pokućstvo, madraci, svjetiljke, jastuci i sl.⁸

Izvor: Izračunano prema podacima HIDRA Zagreb, interni podaci, 2003.

Više od 1/3 uvoza predstavljaju kotlovi, mehanički strojevi i uređaji, a zatim mineralna goriva i maziva, kao i cestovna vozila. Ako se usporedi struktura robnog uvoza i izvoza, uočit će se da Hrvatska više uvozi tehnološki naprednije proizvode, nego što ih izvozi. Koeficijent robne koncentracije uvoza nešto je niži⁹ od izvoza, ali i slika 3. ukazuje na to da je uvoz manje koncentriran od izvoza.

⁸ Manje zahtjevne (niže kvalifikaciono određene) industrije: 27; 39; 72; 73; 94 Srednje zahtjevne (srednje kvalifikaciono određene) industrije 48; 84; 85; Tehnološki vođene industrije – 30; 87;

⁹ Koeficijent robne koncentracije izračunan na osnovi 99 proizvoda Carinske tarife po analiziranim godinama iznosi: 19,7 (1992.); 22,8 (1994.); 21,9 (1995.); 21,2 (1996.); 22,8 (1997.); 21,7 (1998.); 22,5 (1999.); 24,1 (2000.); 23,9 (2001.); 24,5 (2002.).

Najznačajnije izvozno tržište Hrvatske jest tržište EU s više od 50% udjela u ukupnom izvozu, a unutar EU to su tržišta Italije i Njemačke. Izvan EU Hrvatskoj su značajni partneri Bosna i Hercegovina, a donedavno je to bila i Slovenija (od 2004. Slovenija je članica EU), (Statistički ljetopis, 2003).

Promatrajući razdoblje od 10 posljednjih godina, možemo uočiti stagnaciju izvoza na tržište EU u apsolutnim iznosima, odnosno relativno smanjenje udjela EU u zemljopisnoj strukturi od 50% u 1994. na 48% godine 1998. i postupni porast na 53% godine 2002. Za razliku od ostalih tranzicijskih zemalja, Hrvatska je jedina smanjila svoju izvoznu usmjerenost prema EU.

Kao što se zbog robne strukture uvoza moglo i očekivati, Hrvatska najviše uvozi iz EU (više od 60% ukupnoga uvoza), a od ostalih su zemalja važne Slovenija i neke druge bivše članice CEFTA (Mađarska i Češka), koje su godine 2004. postale punopravne članice EU, čime će tržišna koncentracija hrvatske vanjske trgovine znatno porasti.

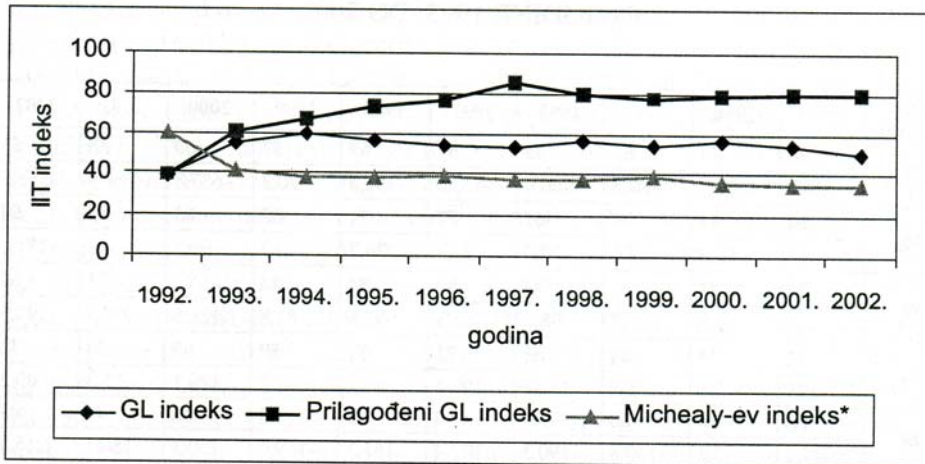
Stupanj IIT

Na osnovi iznesenih podataka može se očekivati da je Hrvatska vanjska trgovina uglavnom inter-industrijska. Budući da se više od 50% razmjene odvija s razvijenim zemljama EU, koje imaju nekoliko puta viši dohodak po stanovniku, a s kojima Hrvatska nije integracijski povezana, pa nije uključena u jedinstveno tržište, može se pretpostaviti da će trgovina biti pretežito inter-industrijska, s tek manjim dijelom proizvoda koji su visoko involvirani u IIT. Također se usporedbom izvozne i uvozne strukture može uočiti nizak stupanj preklapanja najznačajnijih izvoznih i uvoznih proizvoda. Analiza trendova vanjskotrgovinske razmjene Hrvatske ukazuje na iznimno visok trgovinski deficit u robnoj razmjeni, što u velikoj mjeri otežava analizu stupnja intra- i inter-industrijske trgovine, pa se i dobijeni rezultati moraju promatrati u tome svjetlu. Osim toga, empirijska su istraživanja pokazala da zemlje koje ostvaruju značajnu neravnotežu u robnoj razmjeni imaju niske udjele IIT.

U ovome dijelu rada istraživanje se usredotočuje na cjelokupnu razmjenu Hrvatske s inozemstvom i na razmjenu s EU, posebno sa Slovenijom i Bosnom i Hercegovinom. Dobijeni rezultati iznose se u sljedećim tablicama.

Slika 4.

INDEKS INTRA-INDUSTRIJSKE TRGOVINE REPUBLIKE HRVATSKE
OD GODINE 1992. DO 2002.

*Michaelyov indeks mjeri stupanj inter-trgovinske trgovine

Izvor: Izračun autora na osnovi podataka o izvozu i uvozu po 99 proizvoda kombinirane carinske tarife HIDRA Zagreb, interni podaci, 2003.

Iz podataka slike 4. uočava se da je robna razmjena Hrvatske sa svijetom podijeljena pola na inter, a pola na IIT. Prilagođeni GL indeks, koji se inače u literaturi preporučuje kod zemalja koje ostvaruju trgovinske deficite u razmjeni, u slučaju Hrvatske daje neadekvatnu sliku, ponajprije zato što je kod nekih skupina proizvoda trgovinski deficit izrazito visok. Istodobno, izračunat je i Michaely indeks inter-industrijske trgovine, koji ukazuje na neznatnu dominaciju IIT razmjene u odnosu na inter, a to se može zaključiti i iz prethodnih GL indeksa. Pri izvođenju zaključaka potrebno je uvažiti da se analiza izvodi na podacima visokoga stupnja agregiranosti, a drugo se ograničenje odnosi na analizu cjelokupne razmjene, a ne bilateralne, što može davati iskrivljenu sliku. Bez obzira na ova ograničenja, podaci ionako ne pokazuju visok stupanj IIT za Hrvatsku.

Tablica 1.

**GRUBEL-LLOYDOV INDEKS INTRA-INDUSTRIJSKE TRGOVINE
I SALDO TRGOVINSKE RAZMJENE ZA NAJZNAČAJNIJE IZVOZNE
I UVOZNE PROIZVODE REPUBLIKE HRVATSKE SA SVIJETOM
OD GODINE 1993. DO 2002.**

Godina Proizvod	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
27	90	79	62	65	67	62	57	60	58	53
	-84,2	-202,5	-480,5	-440,4	-421,3	-331,4	-520,3	-657,8	-699	-851,5
30	90	91	75	67	77	71	65	63	60	50
	-15	16,9	-58,1	-77,2	-57,7	-74,7	-88,7	-99,2	-118	-171,1
39	74	74	67	92	89	84	83	75	71	65
	81,8	107,8	217,7	38,7	-58,3	-92,6	-82,8	-121,5	-139,3	-193,5
44	31	35	48	65	71	71	59	60	74	82
	175	165,6	155,8	113,7	100,4	96,4	132,7	128,1	85,3	69,2
48	65	84	63	40	44	42	43	53	46	45
	-87,4	-37,3	-130,8	-190,3	-182,4	-181,1	-169,0	-150,3	-186,1	-215,3
61	61	55	71	67	78	72	63	81	78	61
	65,7	86,2	60,0	78,0	51,9	63,2	91,3	55,0	73,4	126,1
62	36	52	49	56	57	56	52	68	60	67
	403,6	297,1	351,0	279,5	238,4	239,4	222,2	137,3	156,1	133,5
64	77	84	96	99	96	98	98	93	80	91
	-133,2	77,0	19,3	-5,2	-20,4	-9,2	-7,5	19,4	55,2	25,3
72	27	56	34	23	28	21	15	21	14	18
	-117,1	-67,2	-144,1	-170,8	-190	-170,7	-147,5	-168,7	-238,6	-265,9
73	91	98	70	67	64	71	66	71	63	56
	15,5	-4,7	-80,2	-98	-108,8	-91,4	-96,4	-80,5	-122,6	-186,8
84	28	41	31	30	25	33	33	37	34	31
	101,6	-423	-714,1	-794,5	-1020,3	-802,9	-740,3	-651,4	-862,8	-1172,7
85	60	82	71	78	69	77	73	75	67	66
	-282,4	-106,5	-249,0	-186,1	-310,2	-198,6	-217,3	-208,7	-358,6	-454,0
87	19	17	23	23	14	16	16	12	13	13
	49,6	-368,3	-401,8	-430,2	-904,7	-811,0	-760,5	-818,5	-903,9	-1089,3
89	50	13	48	39	83	70	68	51	65	48
	108,2	281,9	178,1	311,4	46,8	347,5	333,9	406,9	373,0	412,5
94	1	68	89	97	87	79	87	89	86	76
	159,2	69,8	38,3	6,4	-39,7	-62,4	-33,4	-28,3	-43,8	-97,2

*prvi red označuje GL indeks, a drugi saldo trgovinske razmjene u 000 USD

27 – mineralna goriva i maziva; 30 – farmaceutski proizvodi; 39 – plastične mase i proizvodi od plastične mase; 44 – drvo i proizvodi od drva; 48 – papir, kartoni i njihovi proizvodi; 61 – odjeća i pribor, pleteni i kačkani; 62 – odjeća i pribor osim pletenih i kačkanih; 64 – obuća i dijelovi za obu-

ću; 72 – željezo i čelik; 73 – proizvodi od željeza i čelika; 84 – nuklearni reaktori, kotlovi i strojevi i mehanički uređaji; 85 – električni strojevi i oprema; 87 – cestovna vozila; 89 – brodovi, čamci i ploveće konstrukcije; 94 – pokućstvo, madraci, svjetiljke i jastuci i sl.

Izvor: Izračun autora prema podacima HIDRA Zagreb, interni podaci, 2003.

Prema podacima iz tablice 1. Hrvatska od deset najznačajnijih izvoznih proizvoda samo kod tri ostvaruje suficit u robnoj razmjeni, i to kod brodova, odjeće i pribora, a kod svih je ostalih barem u nekoj od analiziranih godina ili u cjelokupnom razdoblju ostvaren deficit. Osobito je visok deficit evidentiran kod proizvoda 84 (nuklearni reaktori, kotlovi i strojevi) i kod proizvoda 85 (električni strojevi, oprema i dijelovi). Visoki deficit ostvaren je i kod cestovnih vozila, ali taj proizvod nije visoko zastupljen u izvozu, nego je zastupljen u uvozu. Deficit u robnoj razmjeni u velikoj mjeri utječe na izračunane koeficijente IIT. Oni ukazuju na opadanje značaja IIT u međunarodnoj razmjeni Hrvatske s inozemstvom i na sve više usmjerivanje prema inter-industrijskoj trgovini, što upućuje na smanjivanje konkurentnosti. Kod većine proizvoda s najvećim udjelom u izvozu ili uvozu GL indeks opada u posljednje tri-četiri godine, a manji je od 50% jedino kod željeza i čelika i kod nuklearnih reaktora, kotlova i strojeva. Unatoč navedenim ograničenjima i kvaliteti statističkih podataka, analiza ukazuje na slabu IIT Hrvatske sa svijetom, što se i očekivalo u skladu s postavkama ekonomske teorije, ali zabrinjavajući je trend smanjivanja IIT u posljednje tri – četiri godine. Ako se analiziraju godine 2001. i 2002., od 15 značajnih vanjskotrgovinskih proizvoda samo je kod tri ostvaren rast koeficijenta IIT, a kod preostalih 12 zabilježen je pad. Rast je ostvaren kod drva, odjeće i obuće, a riječ je o radno i resursno intenzivnim proizvodima.

Koncentrira li se istraživanje na tržište EU, dobiva se nešto drugačija slika. Prema podacima iz tablice 2. analiza robne razmjene Hrvatske s EU ukazuje na pretežito inter-industrijsku trgovinu (kada je riječ o najzastupljenijim proizvodima u izvozu i uvozu), a visoka i rastuća IIT postoji jedino kod mineralnih goriva i maziva (27) i pokućstva, madraca, svjetiljki, jastuka (94). Izrazito naglašena inter-industrijska trgovina evidentna je kod cestovnih vozila (87), farmaceutskih proizvoda (30), željeza i čelika (72).

Da bi se istražila struktura IIT, izračunana je relativna jedinična vrijednost kao omjer jedinične vrijednosti izvoza i uvoza za svaku pojedinu skupinu proizvoda, a budući da se količinski podaci mogu iskazati u posebnim mjernim jedinicama i kilogramima, i relativne su jedinične vrijednosti izračunane prema te dvije osnove. Zato što je riječ o skupinama proizvoda koje uključuju velik broj tarifnih oznaka zbog njihove heterogenosti, posebne mjerne jedinice nisu u cijeloj skupini jedinstvene, pa je time upotrebljivost dobijenih rezultata ograničena. Sa druge je strane količina izvoza i uvoza iskazana u kilogramima jedinstvena u smislu mjerne jedinice, ali je način preračunavanja broda u kilograme ili ženskog kostima netransparentan i ostavljen je na volju onima koji deklariraju kada popunjuju Jedinствене carinske

deklaracije, otkuda su ovi podaci i preuzeti. Naime, ne postoje nikakve tablice preračuna kojima bi se koristilo prilikom ispunjavanja carinskih deklaracija.¹⁰ Istodobno je tako heterogene skupine proizvoda teško tumačiti u dužem vremenskom razdoblju. Ako se uzima skupina brodovi, čamci i ploveće konstrukcije, onda je među ovim proizvodima moguće pronaći različite proizvode od tankera, do malih gumenih brodova ili plutača, čime je korištenje vrijednosnog pokazatelja zaista upitno. Sukladno s izrečenim primjedbama prosječna se izvozna cijena izračunana kao jedinična vrijednost brodova (89) kretala između 1,4 i 2,6 USD po kilogramu, a prosječna je cijena hrvatske odjeće u promatranome razdoblju varirala od 0,6 do 50,4 USD po kilogramu. Svjesni navedenih nedostataka, u tablici 2. izvode se relativne jedinične vrijednosti po oba osnova, ali se pri analizi autori osvrću isključivo na pokazatelj zasnovan na kilogramima.

¹⁰ Primjerice, imaju li kompjutori dvaju različitih proizvođača istu težinu ili nemaju. Ako su njihove vrijednosti različite uz pretpostavku neujednačenih performansi uz jednaku težinu, različita jedinična vrijednost ukazivat će na veću kvalitetu, no ako su težine različite, kvalitativna se premija ne može iščitati iz podataka ili je netočno prikazana.

Tablica 2.

INDEKS IIT HRVATSKE SA EU ZA PROIZVODE KOJI NAJVIŠE
 SUDJELUJU U VANJSKOTRGOVINSKOJ RAZMJENI HRVATSKE
 OD GODINE 1994. DO 2002.

Godina Proizvod	1994.			1998.			2002.		
	IIT	RJV	RJV 2	IIT	RJV	RJV 2	IIT	RJV	RJV2
27	77,8	0,74	0,5	71,2	0,5	0,51	80,0	0,7	1,3
30	55,7	0,67	0,22	7,1	0,1	0,24	5,4	0,1	0,1
39	75,7	0,37	0,3	82,4	0,71	0,28	56,3	0,4	0,4
44	15,8	0,4	31,3	35,1	0,36	1,85	52,4	0,3	0,3
48	65,2	0,46	2,2	24,0	0,35	0,4	32,4	0,4	0,4
61	50,9	0,12	37,2	69,5	0,87	0,2	41,5	1,1	1,7
62	48,9	0,25	0,044	48,7	1,58	0,6	44,1	1,4	2,0
64	85,5	0,36	0,033	97,2	1,66	0,39	66,3	1,4	1,5
72	82,5	0,6	1,0	23,8	0,18	0,17	18,2	0,2	0,2
73	95,8	0,46	0,4	63,7	0,55	0,55	58,2	0,7	0,7
84	33,4	0,28	0,9	26,7	0,5	0,17	28,3	0,6	0,3
85	67,5	0,56	1,6	57,6	0,63	0,41	59,2	0,7	0,1
87	8,2	1,02	0,021	4,6	0,41	0,04	7,2	0,5	0,03
89	16,2	3,98	31,8	97,4	0,97	3,33	69,1	0,9	3,6
94	71,9	0,88	0,01	81,9	0,75	0,92	88,1	0,7	0,7

RJV – relativna jedinična vrijednost izračunana kao omjer jedinične vrijednosti izvoza i uvoza. Jedinična vrijednost izvoza je vrijednost izvoza kroz količina izvoza iskazana u kilogramima. Na isti je način izračunana i jedinična vrijednost uvoza. RVJ 2 predstavlja omjer jedinične vrijednosti izvoza i uvoza, pri čemu su ove jedinične vrijednosti iskazane na osnovi posebnih mjernih jedinica, a ne kilograma.

Izvor: Izračunali autori prema podacima HIDRA Zagreb, interni podaci, 2003.

Sa EU je IIT intenzivnija nego sa svijetom, ali kvalitativna prednost Hrvatske u odnosu na EU (ostvarivanje više cijene izvoza u odnosu na uvoz) u analiziranome razdoblju ostvarena je jedino kod odjeće, obuće i brodova, pritom je viša kvaliteta članica EU evidentna kod mineralnih goriva i maziva, plastičnih masa, proizvoda od željeza i čelika, električnih strojeva i opreme, i kod pokućstva, madraca i jastuka.

Također možemo vidjeti da je RVJ indeks u pravilu izvan intervala 0,85 : 1,15, što ukazuje na postojanje VIIT, dakle, trgovine sličnih proizvoda, ali diferencirane kvalitete. RVJ indeks unutar spomenutog intervala godine 2002. ostvarili su samo proizvodi grupe 61 (odjeća i pribor, pleteni i kačkani), što bi značilo da HIIT (trgovina supstituta slične kvalitete) postoji samo kod trgovine odjećom. Slična je

situacija bila i 1998., kada su proizvodi iste grupe i proizvodi 89 (brodovi, čamci i ploveće konstrukcije) sudjelovali u HIIT.

Ti rezultati ukazuju na nepovoljnu strukturu IIT Hrvatske s EU, jer se smatra da je visok udio HIIT trgovine pokazatelj konvergencije, odnosno sličnosti dviju ekonomija (Aturupane, Djankov, Hoekman, 1997). Ipak, valja reći da su istraživanja o strukturi IIT između tranzicijskih zemalja srednje i istočne Europe i EU također pokazala da VIIT dominira, odnosno da čini čak 80%-90% njihove IIT. (Aturupane, Djankov, Hoekman, 1997)

Struktura IIT Hrvatske s nama zanimljivim izvoznim tržištima (tada još uvijek) izvan EU, Slovenijom te Bosnom i Hercegovinom, prikazana je u tablici 3.

Tablica 3.

IIT HRVATSKE SA SLOVENIJOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM
KOD ODABRANIH SKUPINA PROIZVODA OD GODINE 1994. DO 2002.

SLOVENIJA						
Proizvodi	1994.		1998.		2002.	
	GL	RJV	GL	RJV	GL	RJV
27	3,9	1,80	1,7	0,83	44,0	0,05
30	74,7	0,79	64,9	1,76	45,3	1,65
39	65,7	1,0	81,5	0,86	75,8	0,66
44	60	0,03	74,4	0,83	82,7	0,60
48	66,5	0,74	47,6	0,61	56,2	0,44
61	64,6	0,03	75,0	0,74	73,9	0,58
62	86,4	0,10	69,8	0,57	61,4	0,64
64	99,2	3,37	34,6	0,82	49,1	0,59
72	70,8	0,55	67,2	0,21	86,5	0,18
73	84,9	0,80	75,0	0,87	44,5	1,53
84	40,8	1,29	21,7	0,80	29,8	1,06
85	89,0	0,74	60,9	0,28	62,7	0,38
87	62,4	1,22	99,5	1,25	84,8	1,17
89	1,6	0,012	1,5	2,53	9,6	0,61
94	72,8	0,96	24,0	1,45	56,8	2,59
Ukupno	98,6	0,328	74,9	0,31	68,2	0,19

BOSNA I HERCEGOVINA						
Proizvodi	1994.		1998.		2002.	
	GL	RJV	GL	RJV	GL	RJV
27	0,34	4,67	31	0,94	6,1	4,96
30	0,04	-	1,2	3,09	2,8	9,10
39	0,88	0,70	32,2	1,01	32,2	0,72
44	3,89	1,39	46,9	2,71	44,2	2,6
48	0,72	1,70	16,0	1,09	47,1	1,85
61	0,041	-	10,1	1,57	92,4	1,61
62	4,24	0,80	25,2	1,47	88,5	1,77
64	10,31	0,55	65,4	0,77	67,4	0,71
72	3,59	1,31	67,4	1,94	83,0	1,47
73	6,12	1,02	74,6	2,10	83,0	1,95
84	9,325	2,20	24,4	1,76	33,3	1,85
85	4,2	0,03	11,6	2,16	13,5	1,79
87	9,91	4,86	47,0	0,82	44,8	0,82
89	0,365	-	81,2	0,55	88,8	0,01
94	1,5	1,19	50,5	1,34	98,1	1,47
Ukupno	2,368	0,76	38,5	0,99	38,2	0,96

Izvor: Izračun autora na osnovi podataka HIDRA Zagreb, interni podaci, 2003.

Na osnovi podataka prethodne tablice može se zaključiti da razmjena sa Slovenijom ide sve više u smjeru inter-industrijske trgovine. U prvim godinama osamostaljenja dviju država robna je razmjena bila IIT, na što upućuje izračunan GL indeks (vrijedi za sve promatrane proizvode, osim za mineralna goriva i maziva i brodove i ploveće konstrukcije). Vremenom se IIT počela smanjivati (pad GL indeksa), pa je u godini 2002. oko 40% razmjene inter-industrijska, a oko 60% IIT. Istodobno, i relativna jedinična vrijednost opada, a to ukazuje na pogoršanje položaja hrvatskih izvoznika, odnosno na manju kvalitativnu prednost. Promatra li se posebno 15 analiziranih proizvoda, vidjet će se da je kod većine intenzitet IIT smanjen ili je ona prešla u inter-industrijsku, jedino je rastuća kod drva i proizvoda od drva, odjeće i pribora, osim pletenih i kačkanih, željeza i čelika i cestovnih vozila. Vrijednosti RJV indeksa ukazuju na dominaciju VIIT, što je također nepovoljno. Trgovina proizvodima 39 (plastične mase i proizvodi od plastične mase) u višoj je mjeri IIT u godini 1994. i 1998., no u godini 2002. trgovina tim proizvodima također postaje VIIT. U posljednjoj analiziranoj godini IIT kod svih navedenih proizvoda u potpunosti je VIIT. Budući da su skupine proizvoda veoma heterogene, na ovome se stupnju analize može zaključiti da Hrvatska gubi svoju konkurentsku poziciju na tržištu Slovenije i da postoji IIT jedino kod radno i resursno intenzivnih proizvoda, što može ukazivati na činjenicu da Hrvatska izvozi proizvode nižeg stupnja prerade i razmjenjuje ih za gotove proizvode visoke kvalitete.

Analiza razmjene Hrvatske s Bosnom i Hercegovinom u istom vremenskom razdoblju ukazuje na intenziviranje razmjene tek poslije godine 1998. od kada

se zamjećuje IIT u razmjeni odjeće i obuće, željeza i čelika i njihovih proizvoda, pokućstva, jastuka i madraca i čamaca i plovećih konstrukcija. Ako se promatra na razini cjelokupne robne razmjene, onda je ona inter-industrijska, a relativna je jedinična vrijednost izvoza rastuća, što može upućivati na poboljšanje položaja hrvatskih izvoznika na tome tržištu, ali s pretežitom VIIT i naglašenom kvalitativnom prednosti hrvatskih izvoznika.

Zaključna razmatranja

Intenzitet IIT kao dvostrane trgovine između zemalja sa sličnim, ali kvalitativno diferenciranim proizvodima istodobno predstavlja indikator konkurentnosti jednoga gospodarstva. Hrvatski izvoz u proteklom desetogodišnjem razdoblju pokazuje stagnantna kretanja i rastući uvoz, a to je rezultiralo visokim trgovinskim deficitom. Glavnina robne razmjene Hrvatske odvija se s EU, pa se očekivalo da će IIT biti veća s tom regijom (unatoč postojanju velike razlike u stupnju dostignutoga razvitka), nego s ostatkom svijeta. Istraživanje je pokazalo da je IIT Hrvatske s EU ispod ili na razini IIT Hrvatske sa svijetom kada je riječ o najzastupljenijim proizvodima u vanjskoj trgovini. Hrvatska s EU ima rastuću IIT jedino kod mineralnih goriva i maziva i kod pokućstva, madraca, jastuka i svjetiljki, proizvoda kod kojih EU ostvaruje kvalitativnu premiju, a proizvodi kod kojih Hrvatska ima kvalitativnu dominaciju, kao što su odjeća, obuća i brodovi, IIT je opadajuća, pa kod odjeće prelazi i u inter-industrijsku trgovinu

Istraživanje vrijednosti RJV indeksa također ukazuje na nepovoljnu strukturu IIT Hrvatske s EU zbog dominantnoga udjela VIIT, dakle, trgovine sličnih proizvoda, ali različite kvalitete. Trgovina supstituta slične kvalitete, odnosno HIIT postoji je samo kod trgovine odjećom.

Tržišta koja su hrvatskim gospodarstvenicima također značajna, tržišta su Slovenije i Bosne i Hercegovine, s time da je Slovenija od svibnja 2004. članica EU. Razina BDP-a i zemljopisna udaljenost između tih zemalja i Hrvatske manja je, pa se očekivalo da će intenzitet IIT biti viši. Prije donošenja zaključaka važno je istaknuti da struktura vanjske trgovine Hrvatske s ove dvije zemlje dosta odstupa u odnosu na EU, pa analiziranih 15 proizvoda nisu najznačajniji izvozni ili uvozni proizvodi kada se radi o tim zemljama, a pri analizi Bosne i Hercegovine ne smiju se zaboraviti ni ratna zblivanja i poteškoće njihovoga gospodarstva. Istraživanja su pokazala da je razmjena s Bosnom i Hercegovinom inter-industrijska, a sa Slovenijom je bila u visokoj mjeri IIT, ali produbljivanje razvojnoga jaza između Hrvatske i te države utjecalo je na smanjivanje IIT. Ti rezultati upućuju na zaključak da hrvatski gospodarstvenici gube svoje pozicije na razvijenim tržištima, pa se domaća proizvodnja sve više supstituira kvalitetnim uvoznim proizvodima. Intenzitet IIT

Hrvatske nezadovoljavajući je, a u onim sektorima u kojima postoji, prisutna je VIIT i dominantna kvaliteta zemalja od kojih Hrvatska uvozi.

Rezultati ovoga istraživanja vrijede na razini skupine proizvoda koji su veoma heterogeni, tako da je moguće da bi rezultat bio drugačiji kada bi razina agregiranosti podataka bila niža, a time i zaključci o kvaliteti Grubel-Lloyдова indeksa.

LITERATURA

1. Aquino, A. (1978), Intra-industry trade and inter-industry specialisation as concurrent sources of international trade in manufactures. *Weltwirtschaftliches Archiv* 114 (2)
2. Aturupane, C., Djankov, S., Hoekman, B. (1997), Determinants of intra-industry trade between East and West Europe. World Bank, August, draft paper
3. Balassa, B. (1966), Tariff Reduction and Trade in Manufactures among Industrial Countries. *American Economic Review*, LVI, June. Str. 466-73
4. Balassa, B. (1986), Intra-Industry Specialization: A Cross-Country Analysis. *European Economic Review*, br. 30, str. 27-42.
5. Balassa, B., Bauwens, L. (1987), Intra-industry specialisation in a multi-country and multi-industry framework. *Economic Journal*, br. 97
6. Bergstrand, J. H. (1983). Measurement and determinants of intra-industry international trade, u: Tharakan, P. K. M. (Ed.). *Intra-industry trade*. Amsterdam: North Holland
7. Culem, C., Lundberg, L. (1986), The product pattern of intra-industry trade: Stability among countries and over time. *Weltwirtschaftliches Archiv* 122 (1)
8. Erzan, R., Laird, S. (1984), Intra industry trade of developing countries and some policy issues. Stockholm: Institute for International Economics, Paper. br. 289
9. Falvey, R., Kierzkowski, H. (1987), Product Quality, Intra-Industry trade and (Im)perfect Competition u Kierzkowski, H. (ed.) (1987), *Protection and Competition in International Trade*. Oxford: Blackwell
10. Gabrisch, H., Segnana, M. L. (April 2003), Vertical and horizontal patterns of intra-industry trade between EU and candidate countries, Halle: IWH
11. Glejser, H. (1983), Intra-industry trade and inter-industry trade specialisation: Trends and cycles in the EEC, u : Tharakan, P. K. M. (Ed), *Intra-industry trade*. Amsterdam: North Holland

12. Grubel, H. G., Lloyd, P.J.(1975), Intra-industry trade-The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products. London i Basingstoke: The Macmillan Press Ltd.
13. Greenaway, D., Hine, R., Milner, C. (1995), Vertical and Horizontal Intra-Industry Trade:A Cross Industry Analysis for the United Kingdom. *Economic Journal*, br. 105., str. 1505-1518
14. Helpman, E. , Krugman, P. (1985), *Market Structure and Foreign Trade: Increasing Returns, Imperfect Competition and the International Economy*. Cambridge: MIT Press.
15. Helpman, E. (1987), Imperfect Competition and International Trade, Evidence From Forteen Industrial Countries. *Journal of the Japanese and International Economics*, br. 1, str. 62-81
16. IMF (2002), Republic of Croatia: Selected Issues and Statistical Appendix. Staff Country Report, August, 02/179
17. Kandogan, Y. (2003), *Intra-Industry Trade of Transition Countries: Trends and Determinants*. Michigan: The William Davidson Institute
18. Krugman, P. R. (1979), Increasing Returns, Monopolistic Competition and International Trade. *Journal of International Economics*, br. 9 (4), November, str 469-479
19. Krugman, P. R. (1981), Intra-Industry Specialization and the Gains form Trade. *Journal of Political Economy*, vol. 89, br. 5, str. 959-973
20. Lancaster, K. (1979), *Variety, Equity and Efficiency*. Oxford: Basil Blackwell
21. Lancaster, K. (1980), Intra-industry trade under Perfect Monopolistic Competition. *Journal of International Economics*, br. 10, str. 151-175.
22. Michaely, M. (1962), *Concentration in International Trade*. Amsterdam: North-Holland
23. Markusen, J.R., Venables, A.J. (1996), *The Theory of Endowment, Intra-Industry and Multinational Trade*. Centre for Economic Policy Research. London, Discussion Paper No. 1341
24. Peneder, M. (2001), *Enterpreneurial Competition and Industrial Location*, Edward Elgar. Cheltenham
25. Shaked, A. i Sutton, J. (1984), Natural Oligopolies and International Trade, u Kierzkowski, H. (ed.), *Monopolistic Competiton and International Trade*. Oxford: Oxford University Press
26. Statistički ljetopis, (2003). DZS, ali i druga godišta
27. www.hnb.hr

HOW MUCH OF THE CROATIAN FOREIGN TRADE IS OF AN INTRA-INDUSTRY TYPE?

Summary

Intra-industry trade represents the trade of products within the same industry in a two way direction and it is more intensive between developed countries. Intra-industry trade is higher between the countries which are at the similar development level, geographically closed, while the trade between developed and less developed countries is mostly inter-industry. There is a characteristic for the transition countries of the rising trend of intra-industry trade with the European Union but, at the same time, it isn't a case for the Croatian trade pattern. Croatian international trade faces with decreasing intra-industry trade and diminishing GL index. The analysis also confirms the dominance of vertical IIT, that consists of trade in similar good, but of different quality. This characteristic reflects the unfavorable structure of IIT between Croatia and the European Union. The obtained results also show the same conclusion for Croatian trade with Slovenia, while the trade with Bosnia and Hercegovina is inter-industry.

Key words: Trade pattern, New Trade Theory, Intra-industry trade, HIIT and VIIT , Relative unit value